

Društveno-historijske pretpostavke nastanka ideje afričkog jedinstva

Vesna Prga

Općinski komitet SKH Medveščak, Zagreb

Sažetak

U suvremenoj historiji Afrike panafrički pokret ima vrlo značajno mjesto i nije ga moguće zaobići u analizama procesa dekolonizacije afričkog kontinenta i procesa antikolonijalne revolucije uopće. U vrlo sadržajnoj i konceptualno raznolikoj evoluciji, pokret je artikulirao i povezoao tradicionalne afričke vrijednosti i demokratska stremjenja progresivnih snaga za slobodom i nezavisnošću. Kao politički pokret, iako u organizacijskom smislu nije tako i strukturiran, snažno je djelovao na proces dekolonizacije afričkog kontinenta. Moderna afrička intelektualna elita, koja je vodila pokret, preuzela je od moderne političke misli ideju nacionalnog suvereniteta i prenijela je na tlo Afrike. Historijski razvoj panafričkog pokreta pratimo na tri kontinenta (sjeverna Amerika, Evropa i Afrika) u okviru njihova općeg historijskog razvoja. U evoluciji pokreta, to se odrazilo na njegovo konceptualno definiranje. Kada je prenešen na tlo Afrike, panafrikanizam se izražava na nacionalnom planu pojedinih afričkih zemalja u konkretnim oblicima borbe za nezavisnost i samostalnost u ekonomskom i političkom razvoju. Njegove ciljeve prihvatit će brojni nacionalnooslobodilački pokreti, političke organizacije, regionalne afričke organizacije i dr.

Panafrikanizam

Panafrikanizam je u suvremenoj historiji Afrike i historiji uopće jedan od vrlo kompleksnih fenomena i stoga ga je vrlo teško definirati. U vrlo sadržajnoj i konceptualno raznolikoj historijskoj evoluciji, on je artikulirao tradicionalne afričke vrijednosti i dostignuća moderne društvene znanosti.¹

Ako ga želimo поближе odrediti, možemo ga definirati kao:

— intelektualni i politički pokret, nastao među Afrikancima i Afroamerikancima, koji su Afrikance i narod Afrike smatrali jednim, što je dovelo do rasne solidarnosti i samosvijesti u gledanju na Afriku kao postojbinu;

¹ Detaljnije o tome vidi: Imanuel Geiss, *The Pan-African Movement*, London 1974.

— ideju koja je naglašavala nužnost kulturnog jedinstva i političke nezavisnosti Afrike, uključujući i zahtjev za modernim razvojem afričkog društva na osnovi jednakosti i općih ljudskih prava; u ovaj je koncept bio uključen slogan »Afrika-Afrikancima«;

— politički pokret koji je zastupao političko jedinstvo Afrike i političku suradnju u bilo kojem obliku.

Teškoće u definiranju konceptualnog razvoja panafrikanizma su u tome što njegov historijski razvoj pratimo na tri kontinenta (Sjeverna Amerika, Evropa i Afrika), i što se taj razvoj mora promatrati u okviru općeg historijskog razvoja Afrike, Amerike i Evrope. Razvoj panafričkog pokreta možemo pratiti u tri faze: 1900—1927, 1927—1934. i 1938—1945. Ako političke aspekte njegova djelovanja u svakom periodu uzmemo kao kriterije, možemo utvrditi slijedeće:

— panafrikanizam se vrlo često izražavao kao pokret obojenih i kolonijalnih naroda;

— pod panafrikanizmom se vrlo često podrazumijevao pannegroizam, tj. bio je definiran u rasnim terminima; ovo je stajalište isključivalo sjevernu Ameriku i zasnivalo se na solidarnosti između crne Afrike i Afroamerikanaca;

— smatralo se da će poslije ujedinjenja cjelokupnoga afričkog kontinenta biti postignut cilj panafričkog pokreta i time će iz njega biti isključeni Afroamerikanci;

— regionalni savezi vrlo su često bili shvaćeni kao preliminarne stepenice prema kontinentalnom jedinstvu, posebno u britanskoj zapadnoj Africi u ranijem periodu, a vrlo kasno takve su ideje prisutne i u istočnoj Africi.

Panafrikanizam je tretiran na nacionalnom planu svake pojedine afričke zemlje i izražavan u konkretnim akcijama — borbi za nezavisnost, ekonomskom razvoju, samostalnosti u ekonomskom i političkom djelovanju.

Panafrikanizam je kao pokret iniciran od strane afričkih intelektualaca, koji su izrasli na tradicijama autohtone afričke kulture i moderne misli Zapada. Ti intelektualci bili su obrazovani na evropskim ili američkim sveučilištima, djelovali su u okviru zapadne demokracije i njezinih institucionalnih okvira, što se odrazilo na njihove političke ideje i shvaćanja borbe protiv kolonijalizma, imperijalizma, rasne diskriminacije i ekonomskog razvoja Afrike. Dakle, panafrikanizam je bio predmet bavljenja jedne manjine — moderne intelektualne elite Afroamerikanaca u SAD, Zapadnoj Indiji, te u samoj Africi (prvenstveno u Zapadnoj Africi). Njihovo djelovanje pretežno se odvijalo u malim grupama, koje su se ujedinjavale i stvarale kratkotrajne organizacije, časopise, novine itd. Tek kasnije, kada 60-tih godina počinje snažan proces dekolonizacije u Africi, panafrikanizam će biti prenešen u pravom smislu riječi na tlo Afrike i njegove će ciljeve prihvatiti brojni nacionalnooslobodilački pokreti, političke organizacije, sindikalne organizacije itd.

U prvim fazama razvoja pokret je, reagirajući na ropstvo i kolonijalizam, vrlo često bio ispunjen emocionalnim sadržajima, što mu je onemogućavalo da formulira racionalniju platformu političke borbe za prava obespravljenih naroda. Panafrički su lideri bili svjesni toga. Iako bi se moglo reći da je to bila slabost pokreta, ipak je ona bila normalna, jer je obespravljenost crnog

čovjeka bila veoma mučna i dugotrajna. Ono što je bila osnovna slabost pokreta sastojala se u stalnoj tenziji između modernog i tradicionalnog društva i nemogućnosti da se prevladaju dihotomni efekti moderne epohe. Zato je vrlo često zagovaran bijeg u »izgubljeni raj Afrike« ili su se pokušavale kombinirati moderne i tradicionalne vrijednosti, izražavajući određeni eklektizam, koji se nije dulje održao. Samo je mali broj lidera panafrikanizma uvidio da su afrički društveni oblici i običaji, za koje se pretpostavljalo da su tipični i koje su oni željeli sačuvati, bili zapravo specifična afrička tradicija plemenskog društva, te da su oni neizbježno morali nestati pred pojavom modernizacije i industrijalizacije, dakako u ograničenom obliku, kao rezultatu kolonijalne politike. Jedino su Horton i Firmin u 19. stoljeću, te G. Padmore i Yatu u 20. stoljeću shvatili logiku tog procesa i ona im je bila vodilja u djelovanju. No, njihove ideje nisu bile ni prihvaćene, niti su bile razvijene u dostatnu teorijsku misao, koja je bila osnova panafričkoga pokreta, odnosno njegova djelovanja.

Unatoč stalnoj organizacijskoj slabosti i slaboj teorijskoj i praktičnoj utemeljenosti, panafrikanizam je imao veliki politički i historijski značaj za dekolonizaciju Afrike, u čemu je i sam polučio veliki uspjeh. U procesu dekolonizacije često su bila prisutna snažna nastojanja da se »afrikanizira« javni život, restauriraju afričke kulturne tradicije, sve do mističnog kulta »crnaštva« ili »afričke ličnosti« i specifičnoga afričkog humanizma. Sve su te koncepcije u političkoj misli Afrike imale jednu zajedničku sponu s Ahumovim »Pokretom u prošlosti«, koji datira od početka ovog stoljeća.

Moderna afrička intelektualna elita, koja je vodila pokret, preuzela je od moderne političke misli Zapada ideju nacionalnog suvereniteta i prenijela je na tlo Afrike. S druge strane, takozvani afrički nacionalizam i panafrikanizam iskoristili su za svoje ciljeve dva faktora: krivu procjenu kolonijalnih sila i snažan proces borbe za dekolonizaciju i nacionalnu nezavisnost afričkih naroda. To je istovremeno lišilo panafrički pokret oportuniteta da se pripremi za poteškoće koje su se pojavile u periodu poslije stjecanja nezavisnosti. Tu je jedna od osnovnih grešaka panafričkih lidera u procjeni brzine kojom su se objektivno trebali razvijati ekonomski i politički odnosi u Africi.

U nastojanju da se odredi pravo mjesto panafrikanizma u modernoj historiji, moguće je uvjetno postaviti hipotezu o usporedbi s drugim modernim panpokretima. No, bez detaljnije studije o tome, za sada bi se moglo utvrditi da je zajedničko svim tim pokretima (osim panamerikanizma i pangermanizma) da su se pojavili u nerazvijenim zemljama, koje su bile pod stranom dominacijom, nisu imale vlastitu državu ili su imale samo ograničeni suverenitet, te da je njihova jezgra uvijek bila intelektualna elita. Želja za nacionalnom nezavisnošću bila je povezana s idejom solidarnosti između svih pripadnika iste jezične ili kulturne grupe. Svi panpokreti išezli su onog trenutka kada je došlo do stjecanja nezavisnosti, ili su barem proživljavali krizu koja je višestruko uvjetovana. Što se tiče panafrikanizma i njegove krize poslije velikog uspjeha dekolonizacije možemo utvrditi da se afričko nacionalno buđenje odvijalo u okvirima kolonijalne administracije, koja je bila baza formiranja nacionalnih identiteta. Budući da su afričke nacije jedva egzistirale, a kako su u pravilu smatrane umjetnim tvorevinama, panafrički lideri su smatrali, npr. K. Nkrumah, da odmah poslije stjecanja nezavisnosti može doći do formiranja jedne cjelovite, sveafričke države i svijesti, koja bi mogla

predusresti konsolidaciju nacionalnog partikularizma i spriječiti otpor afričkom jedinstvu. Nkrumah je pogrešno procijenio brzinu kojom bi se formirala takva panafrička svijest i samo su njegova nestrpljivost i pritisci koje je vršio na afričke lidere doveli do neuspjeha panafrikanizma u periodu poslije stjecanja nezavisnosti. Panafrikanizam je postigao svoj cilj stvaranjem nacionalno nezavisnih cjelina, ali ne i šireg oblika jedinstva. To je bio definitivna kraj toga sveafričkog panpokreta, koji se kasnije izražava u drugim oblicima.

Pokreti nezavisnosti afričkih naroda predstavljali su svojevrsan nastavak panafrikanizma, kada u Africi dolazi do istovremenih procesa ekonomskog i političkog grupiranja na regionalnoj osnovi. U suštini, ta su grupiranja imala integrativnih elemenata, ali su i usporavala ostvarivanje proklamiranoga afričkog jedinstva. Sve je to uvjetovalo formiranje OAJ i odredilo njezine domete u nastojanju da se kroz ekonomsku i političku suradnju okupe afričke države i formuliraju osnove afričke politike.

U historiji panafričkog pokreta održano je pet kongresa. Prvi je održan 1900. godine u Londonu, a inicijator sazivanja bio je H. Sylvester Williams. Taj Kongres mnogi i ne smatraju kongresom, nego konferencijom, što je i uvriježeno u kronologiji pokreta. Rezultati te Konferencije bili su slijedeći: upozoreno je na vrlo težak položaj i naglašeno je da se Afrikanci moraju, u ostvarivanju svojih prava, boriti na osnovi jedinstvena djelovanja i kroz organizaciju. Na to Konferenciji nisu bili prisutni predstavnici pokreta iz Afrike. Williams E. Burghard du Bois, koji je prisustvovao Konferenciji, tražio je da se istakne zahtjeva za samoupravom Afrikanaca. Tada je osnovano i prvo panafričko udruženje, odnosno federacija, kroz koju je pokret praktično djelovao.

Poslije prestanka rada prvoga panafričkog udruženja, do prvog kongresa 1919. godine nastupa period priprema i zastoja u djelovanju pokreta. Prvi svjetski rat bio je vrlo značajan za razvoj Afrike i penetriranje panafričkih ideja na autentično afričko tlo. Istovremeno su i ojačale tendencije za rušenjem kolonijalnog sistema. Du Bois je 1915. godine u knjizi *The African Roots of War* analizirao afričku poziciju u ratu. Neki autori tvrde² da je on u svojoj analizi dospio do sličnih rezultata kao i Lenjin u knjizi *Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma*, polazeći od berlinske kolonijalne konferencije 1884/85, s kojom je započela velika kolonijalna jagma u Africi. Du Bois je vidio duboke uzroke evropskog kolonijalizma i imperijalizma i podjelu Afrike u ekonomskim motivima evropskim sila i smatrao je da je rat početak borbe za dominaciju u Africi. Posebno je podvlačio paralelu s Lenjinovim shvaćanjima i tvrdio da je »radnička aristokracija« snaga koja potpomaže ujedinjenje kapitalista protiv obojenog proletarijata. Nakon završetka I svjetskog rata Du Bois je savvao Prvi panafrički kongres, koji je održan 1919. godine u Parizu. Na kongresu su sudjelovali predstavnici crnaca iz Afrike, SAD i Zapadne Indije. U *Rezoluciji*, koja je usvojena na Kongresu, traženo je slijedeće:

1) stavljanje bivših njemačkih kolonija u Africi (Togo, Kamerun, Jugozapadna Afrika, Tanganjika) pod međunarodni nadzor i starateljstvo nad stanovništvom, te prerastanje tog odnosa u samoupravu;

2) kodeks zakona za međunarodnu zaštitu domorodaca;

3) pravo domorodaca na zemlju i vlasništvo;

4) sprečavanje eksploatacije domorodaca i eksploatacije prirodnih bogatstava;

5) ukidanje ropstva i prisilnog rada;

6) pravo domorodaca na obrazovanje.

U *Rezoluciji* je bio istaknut i zahtjev za državom, te se kaže slijedeće: »... Domoroci Afrike svakako moraju imati pravo sudjelovanja u vladi, u ovisnosti o tempu svog razvoja, a u skladu s načelom da vlada postoji zbog domorodaca, a ne domoroci zbog vlade.«³ Prvi panafrički kongres značio je sustavnije formuliranje ideja pokreta i rađanje njegovih suvremenih oblika i metoda djelovanja.

U periodu od 1920. do 1925. godine jedna od dominantnih figura panafričkog pokreta bio je M. Garvey. On je bio vođa pokreta američkih crnaca, zagovornik ideje vraćanja crnaca u Afriku, fanatičan rasist, koji je pokretu dao rasne komponente. Du Bois se suprotstavio Garveyu vlastitom koncepcijom koja je polazila od zagovaranja jednakosti crnaca u Americi. Međutim, istovremeno je ukazao i na pozitivne utjecaje garvenizma, koji su proizašli iz njegove velike popularnosti, raširene propagande, masovnosti itd.

U Londonu je 1921. godine održan Drugi panafrički kongres pod vodstvom Du Boisa. Na Kongresu se uspjelo suprotstaviti »crnom cionizmu« i rasizmu M. Garveya. Usvojena je *Deklaracija svijetu*, u kojoj je naglašeno da samo apsolutna jednakost rasa u političkom i ekonomskom smislu može biti temelj razvoja svijeta i ljudskog napretka uopće. Kongres je održan u tri zasjedanja (London, Pariz i Brisel). Na Kongresu su istaknuti slijedeći zahtjevi:

1) priznavanje civiliziranih ljudi civiliziranim, bez obzira na rasu ili boju;

2) lokalna uprava za nerazvijene grupe, koja će biti proširena stjecanjem znanja i iskustva za samoupravu;

3) obrazovanje na vlastitim vrijednostima, znanstvenoj istini i industrijskoj tehnici;

4) sloboda vlastite religije i društvenih običaja;

5) suradnja sa svijetom u upravljanju, industriji i umjetnosti na osnovi pravde slobode i mira;

6) povratak crnaca na njihovu zemlju i obrana od neograničenog investiranja stranog kapitala;

7) osnivanje međunarode institucije u okviru Lige naroda za proučavanje problema domorodaca;

Zaključci tog kongresa ne kolidiraju potpuno sa zaključcima prethodnog kongresa, iako se osjeća utjecaj garvenizma i nekonzistentnost u postavljenim zahtjevima. Međutim, novi akcent predstavlja zahtjev da Liga naroda preuzme odgovarajuću brigu za probleme Afrike. Najveći uspjeh tog kongresa postupno je otklanjanje od ideja M. Garveya.

Treći panafrički kongres održan je 1923. godine u Londonu i Lisabonu. Po zahtjevima, on je bio gotovo identičan prethodnom kongresu, s tom razlikom što je na njemu po prvi put izvršen pritisak na portugalske kolonijaliste.

³ Colin Legum, *Pan-Africanism, a short political guide*, London 1961; Padmore G., *Pan-africanism or Communism, The coming struggle for Africa*, London 1956.

Četvrti kongres održan je u New Yorku 1927. godine. Tada se već osjećaju posljedica stalnog sukoba koncepcija unutar pokreta, nedostatak novih ideja i impulsa, pa su i zaključci vrlo blijedi. Rezolucije koje su usvojene uglavnom su ponavljale već izrečene zahtjeve. U periodu od 1927. do 1934. godine u okviru panafričkog pokreta pojavljuju se koncepcije »negritude«, konzervativni panafricanizam Harolda Moodya i radikalni panafricanizam G. Padmorea. To je period kratkotrajne komunističke aktivnosti G. Padmorea i njegovih sljedbenika u pokretu. Budući da je istovremeno došlo do okončanja Du Boisova pokreta panafričkog kongresa i garvizma, jedno vrijeme dolazi do vakuuma u djelovanju pokreta. Tada su nastavile djelovati neke organizacije koje su bile formirane u okviru pokreta (Narodni kongres britanske Zapadne Afrike, Crnačka liga itd.). U tom periodu u razvoju pokreta pridaje se važnost utjecaju komunističkih ideja, koji datira od osnivanja Lige protiv imperijalizma i traje sve do Padmoreova prekida s komunističkom aktivnošću 1934. godine. Komunistički pokret bio je zainteresiran za panafricanizam iz dva razloga. Prvo, oba su se pokreta suprotstavljala kolonijalizmu i imperijalizmu, iako s različitih pozicija i s različitim intenzitetom. Drugo, interes komunističkog pokreta za panafricanizam proizlazio je iz napora za ubrzanjem svjetske revolucije, s jedne strane, i iz pomoći borbi naroda s kolonijama, s druge strane. Neki autori smatraju da je taj interes bio samo u funkciji sovjetske vanjske politike, te da je zbog toga bio samo epizoda u razvoju panafricanizma. Na Drugom kongresu Kominterne 1920. godine, u diskusiji između Lenjina i indijskoga komunističkog lidera N. N. Roya, postavljeno je pitanje da li je komunizam dovoljno snažan da u kolonijalnim i polukolonijalnim zemljama igra određenu ulogu i istovremeno se bori protiv domaće buržoazije ili bi trebao biti saveznik s tek nastalim buržoaskim nacionalizmom. Lenjin je zastupao posljednju, a Roy prvu tezu. Kominternu je prihvatila kompromis. Međutim, obje solucije veoma su brzo demantirali povijesni događaji (npr. u Kini okretanje Kuomintanga protiv svojih komunističkih saveznika). Na Četvrtom i Petom kongresu Kominterne sudjelovali su i crni delegati. Kominternu je dala poticaj za osnivanje crnačkih organizacija — tako je 1925. godine bio osnovan Američki crnački radnički kongres. Šestom kongresu Kominterne prisustvovali su delegati iz SAD, Afrike, Južne Amerike i predstavnici Južnoafričke komunističke partije. Za utjecaj komunističkih ideja na panafrički pokret bili su vrlo značajni Briselski kongres i Liga protiv imperijalizma, koja je tada i nastala. Primjereno Lenjinovoj strategiji, Kongres se u prvo vrijeme zalagao za suradnju između komunista i buržoaskodemokratskih snaga. Taj Kongres je organizirao Willi Münzenberg, jedan od najsposobnijih članova njemačke KP, koji je uspio postići i to da Kongres financira Kominternu. Kongresu su prisustvovali vodeći intelektualci tadašnje evropske ljevice: Henry Barbusse, koji je s Albertom Einsteinom i Madam Sun Jat Sen bio izabran u počasno Predsjedništvo, zatim Theodor Lessing, Fritz Sternberg, Paul-Henry Spaak. Od neevropskih predstavnika bili su prisutni J. N. Nehru, Mersali Hađ i Victor R. Haya della Torre. Od problema koji su razmatrani na Kongresu, takozvano »crnačko pitanje« bilo je samo jedno u nizu. Na Kongresu je bila imenovana komisija koja je trebala razmotriti to pitanje i o tome izraditi detaljnu rezoluciju.

U *Rezoluciji*, koja je donešena na Kongresu, istaknuti su slijedeći zahtjevi:

- 1) puna sloboda za afričke narode i za narode afričkog porijekla;
- 2) jednakost crnačke rase sa svim drugim rasama;
- 3) vlasništvo Afrikanaca nad afričkim zemljama i upravom;
- 4) ukidanje prisilnog rada i indirektnog oporezivanja;
- 5) ukidanje svih rasnih i klasnih razlika na području ekonomije i politike;
- 6) ukidanje regrutiranja;
- 7) sloboda prometnih veza u unutrašnjosti Afrike i duž afričkih obala;
- 8) sloboda govora, štampe i sastajanja;
- 9) priznanje prava na školovanje za svako dijete;
- 10) priznanje prava na osnivanje sindikata.

Po europocentrističkom mišljenju ti su zahtjevi smatrani liberalnim i demokratskim, a za pristaše panafričkog pokreta to je bio minimum za modernizaciju afričkog društva. U tom programu, najznačajniji je bio zahtjev za ujedinjavanjem fronte borbe s drugim narodima i potlačenim klasama protiv imperijalizma. Liga protiv imperijalizma, kolonijalizma i za nacionalnu nezavisnost imala je ogranke u više zemalja Evrope i pozitivno je utjecala na tok borbe afričkih naroda za oslobođenje. Na Drugom kongresu Lige u Frankfurtu na Majni 1929. godine pojavio se G. Padmore.

Kada su 1933. godine nacisti došli na vlast, Liga je u Njemačkoj prestala djelovati i njezina je aktivnost prenešena u Englesku. Tada je u njezinu radu najaktivniji bio R. Bridgerman, jedna od najmarkantnijih figura britanske anticolonijalne ljevice. Kada je 1934. godine SSSR ušao u Ligu naroda, sovjetska vlast zanemaruje zanimanje za anticolonijalne pokrete. S druge strane, unutar Lige dolazi do otcjepljenja grupe koju je predvodio G. Padmore. Izbijanjem II svjetskog rata prestaje djelovanje Lige protiv imperijalizma.

Utjecaj komunističkog pokreta na panafricanizam bio je jači kroz sindikalni pokret. Crvena internacionala radničkih unija osnovala je 1926. godine Internacionalni sindikalni komitet crnačkih radnika u okviru Profiterne. Tim komitetom rukovodio je James W. Ford, jedan od najistaknutijih afroameričkih komunista, koji je tada prihvaćao teoriju KP SAD — da su američki crnci bili napredniji od afričkih i da im zbog toga pripada pravo da privremeno vode glavnu ulogu u oslobođenju Afrike. Zbog zaokreta u vanjskoj politici SSSR-a 1934. godine i neprimjerenosti komunističke ideologije shvaćanjima afričke intelektualne elite, odnosno afričkim tradicijama, utjecaj komunizma na panafrički pokret bio je samo prolazna epizoda. Osim toga, za neke afričke vode, koji su jedno vrijeme u njemu sudjelovali, posebno G. Padmore, Kenyatta, W. Johnson, to je bio period u kojemu su oni formulirali svoja politička iskustva. To je iskustvo bilo posebno presudno za Padmorea, koji je napustio svoju političku aktivnost, a jedno i pokušaj da panafricanizam učini ideološkom alternativom komunizmu u Africi. Pakt između Hitlera i Staljina 1939. godine izazvao je konfuziju i razdvajanje unutar panafričkog pokreta, posebno u njegovoj frankofonskoj grupi. Početkom II svjetskog rata aktivnost pokreta je paralizirana, jer se ona pretežno odvijala u Evropi. U drugoj polovici rata, pokret se polako reformira i intenzivira svoje djelovanje, posebno u SAD, s novom fazom Du Bois, Nkrumaha, Padmorea i Kenyatte.

Poraz fašizma i pobjeda demokratskih i progresivnih snaga pospješili su borbu za oslobođenje Afrike od kolonijalizma. Peti panafrički kongres odr-

žan je 1945. godine u Manchesteru i na njemu su sudjelovali istaknuti crnački intelektualci, predstavnici političkih, sindikalnih, omladinskih i drugih organizacija Afrike. Dr Kwame Nkrumah i Jono Kenyatta bili su sekretari Kongresa, na kojemu su razmatrani krucijalni problemi Afrike; borba za potpunu dekolonizaciju i nezavisnost, borba protiv rasne diskriminacije, a za ekonomski i socijalni napredak afričkih zemalja. To su ujedno bili i zahtjevi što su sadržani u platformama borbe antikolonijalnih i nacionalnooslobodilačkih pokreta, koji se već tada formiraju u afričkim kolonijama. Na Kongresu su istaknuti slijedeći zahtjevi:

- 1) primjena četiriju sloboda i *Atlantske povelje*;
- 2) ukidanje zemljišnih zakona koji dopuštaju oduzimanje zemlje Afrikancima;
- 3) pravo Afrikanaca da bez smetnji razvijaju ekonomske mogućnosti svojih zemalja;
- 4) trenutačno ukidanje svih rasnih i drugih diskriminatorskih zakona, naročito Kipande sistema⁴, i uvođenje načela jednakih građanskih prava;
- 5) sloboda govora, štampe, udruživanja i okupljanja;
- 6) revizija sistema taksa, građanskih i krivičnih kodeksa;
- 7) obavezno jedinstveno obrazovanje za svu djecu do 16 godina;
- 8) izborno pravo;
- 9) državna medicinska zaštita za sve;
- 10) ukidanje prisilnog rada i uvođenje načela jednake nagrade za jednaki rad.

Na Kongresu je usvojena i *Deklaracija kolonijalnim narodima*.

Poslije Petog kongresa, aktivnost panafričkog pokreta prenosi se na tlo Afrike kroz konkretne manifestacije, odnosno oružane ustanke, borbe i otpore kolonijalnoj vlasti. Budući da pokret nikada nije bio organizacijski čvrsto strukturiran, i u periodu do stjecanja nezavisnosti prvih afričkih država učinjeno je vrlo malo na njegovoj internoj koheziji i organizacijskom jačanju. Panafrička federacija, koja je nastavila aktivnost i organizirala neke akcije u Londonu, pokušala je preko Du Bois utjecati na OUN. Tada panafrički pokret djeluje kroz Nacionalni sekretarijat Zapadne Afrike, u kojem su Nkrumah, W. Johnson i Padmore. Ciljevi te nove panafričke organizacije bili su: suradnja sa svim progresivnim organizacijama i društvima u borbi za tzv. frontu Zapadne Afrike, nacionalnu nezavisnost i ujedinjenje Zapadne Afrike. Njihov osnovni credo bio je da između imperijalizma i kolonijalnog oslobođenja nema kompromisa, te da je njihovu borbu potrebno povezati s borbom ostalih afričkih naroda.

Kako su afričke zemlje stjecale nezavisnost, tako je i opadao utjecaj panafričkog pokreta. Međutim, ideje panafrikanizma izražavale su se kroz borbu za političku i ekonomsku emancipaciju Afrike, koja je tek započela i koja je bila najbolja provjera ideja, zahtjeva i dometa za koje se pokret zalagao i koje je postigao.

4 Zabrana kretanja Afrikancima bez posebnih registracijskih karata.

Literatura

1. Emerson R., *Pan-africanism*, International organization, XVI, br. 2/1962.
2. Davidson B., *Africa in modern History*, Birmingham 1978.
3. Geiss, I., *The Pan-african movement*, London 1974.
4. Hazlewood A., *Africa Integration and Disintegration*, London 1973.
5. Legum C., *Pan-africanism, a short political guide*, London 1961.
6. Marc P. H., *Pan-africanism, A dream come true*, Foreign affairs, br. 3/1959.
7. Mazrui A. A., *Towards a Pax Africanise*, Chicago 1967.
8. Nkrumah K., *Africa must unite*, London 1963.
9. Nkrumah K., *Consciencism*, London 1964.
10. Padmore G., *Pan-africanism or Communism, The coming struggle for Africa*, London 1956.
11. Tuzmuhamedov R. A., *Afrika u dokumentah*, Moskva 1965.
12. Vejnović D., *Afrički nacionalizam*, Zagreb 1972.
13. Vejnović D., *Afrička revolucija*, Zagreb 1982.
14. *Afrika i socijalizam* (zbornik), Beograd 1976.
15. *Komunistička internacionala* (stenogram i dokumenti kongresa 1-8), Beograd 1982.

Vesna Prga

SOCIO-HISTORICAL BACKGROUND OF THE
IDEA OF AFRICAN UNITY

Summary

The Pan-African movement occupies an extremely prominent place in the contemporary history of Africa and cannot be ignored in any analysis of the decolonisation of the African Continent and of anticolonial revolution in general. In its highly substantive and conceptually diverse evolution, the movement has articulated and interrelated traditional African values and the democratic aspirations of progressive forces towards freedom and independence. As a political movement, although its organisational structure is of a different type, it has exerted a powerful influence on the process of decolonisation of the African Continent. The modern African intellectual élite, who headed the movement, adopted the idea of national sovereignty as formulated in modern political theory and transferred it to African soil. The historical evolution of the Pan-African movement can be followed on three continents (North America, Europe and Africa) in the course of their general historical development. In the movement's evolution, this was reflected on its conceptual definition. When transferred to the soil of Africa, Pan-Africanism was expressed in the national assertion of individual African countries through particular forms of struggle for independence and autonomous economic and political development. Its goals were to be adopted by numerous national liberation movements, political organisations, regional African organisations, etc.